

Relacje: rodzice – dorastające dzieci w ocenie rodziców i ich dorastających dzieci

EWA GURBA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

STRESZCZENIE

W artykule prezentowany jest obraz relacji rodzice – dorastające dzieci. Badania prowadzone na przestrzeni kilkudziesięciu lat dostarczają sprzecznych wyników w kwestii istnienia konfliktu między dorastającymi ich rodzicami. Autorka zwraca uwagę na brak jednoznacznych, spójnych charakterystyk tych relacji oraz podejmuje próby wskazania źródeł tych niespójności. Badania polskich młodzieży i jej rodziców pozwalają stwierdzić, że dorastający częściej niż ich rodzice dostrzegają konflikty we wzajemnych relacjach oraz nieporozumieniom tym przypisują większe natężenie. Zaobserwowano dużą zgodność między rodzicami i dziećmi odnośnie do kwestii wzajemnych nieporozumień. Najczęściej dotyczą one codziennych obowiązków młodzieży, utrzymywania porządku w domu oraz relacji interpersonalnych (kontaktów z rodzeństwem i sposobu odnoszenia się do rodziców).

Wyniki prezentowanych badań, podobnie jak uzyskane w prowadzonych w innych społeczeństwach np. amerykańskim czy duńskim nie dają podstaw, by konflikty dorastających z rodzicami określać mianem konfliktu pokoleń.

Słowa kluczowe: Relacje rodzice – dorastające dzieci, obszary nieporozumień

WPROWADZENIE

W ciągu ostatniego 40-lecia w amerykańskiej literaturze psychologicznej dotyczącej okresu adolescencji gwałtownie wzrosło zainteresowa-

nie problemem relacji rodziców z dorastającymi dziećmi. Przyczyniła się do tego prawdopodobnie coraz wyraźniej zarysowująca się pod koniec lat 60. XX wieku przepaść między pokoleniem młodzieży – pokoleniem „dzieci kwiatów” a ich rodzicami. Pomimo licznych badań dotyczących relacji rodziców z ich dorastającymi dziećmi do tej pory nie udało się opracować spójnego ich obrazu ani mechanizmów wyjaśniających ich dynamikę.

W początkowym okresie (czyli do lat 70. ubiegłego wieku) badań nad tym zagadnieniem, relacje rodziców z dorastającym dzieckiem opisywano głównie w kategoriach nasilającego się konfliktu. Różnice generacyjne oraz konflikty międzypokoleniowe były wówczas wyraźnie widoczne w społeczeństwie amerykańskim. Ich powszechność i konieczność występowania badacze traktowali jako konsekwencje biologicznego i psychologicznego dojrzewania młodzieży. Odwołanie się do poglądów Halla (1904), który kładł nacisk na biologiczne (głównie hormonalne) podłoże problemów dorastających, pozwalało spojrzeć na konflikty jako konsekwencję labilności emocjonalnej młodych ludzi i ich osłabionej kontroli emocji czy zmienności nastrojów (Laursen, 1993). Z perspektywy koncepcji psychoanalitycznych normatywny charakter zakłóceń w relacjach między rodzicami i ich dorastającymi dziećmi wynikać miał z psychofizycznego dojrzewania dziewcząt i chłopców.

Zgodnie z tą koncepcją, dorastające jednostki analogicznie do okresu edypalnego, pozostają pod wzmocnionym wpływem działania popędów libidialnych, co wiąże się z procesem

separacji i nieuchronnie prowadzi do konfliktów z rodzicami. Proces separacji jest, zdaniem A. Freud (1958), warunkiem koniecznym rozwoju tożsamości młodego człowieka, a jednocześnie stanowi źródło napięć między rodzicami i dorastającym dzieckiem. Dystansowanie się od autorytetów i kwestionowanie przekazywanych przez nich norm i zasad istotne dla samodzielnego kształtowania się młodego człowieka według E. Eriksona (2000) ma podstawowe znaczenie dla pozytywnego rozwiązania kryzysu tożsamości, charakterystycznego dla okresu adolescencji. Na gruncie tej perspektywy teoretycznej, jak i na gruncie innych podejść, obecność omawianego konfliktu spostrzegana była jako wskaźnik prawidłowego rozwoju młodzieży (Coleman, 1961). W tym świetle rodzice powinni zaakceptować bunt nastolatków oraz ich dążenia do autonomii.

Jednak pogląd o powszechnym i koniecznie występującym konflikcie między dorastającymi i ich rodzicami podważyły między innymi doniesienia z badań, z których wynikało że 75% nastolatków amerykańskich deklarowała, że jest szczęśliwa i pozostaje w przyjaznych związkach z rodzicami (Offer 1969; Kandel, Lesser 1972).

ŹRÓDŁA NIESPÓJNOŚCI W OBRAZIE RELACJI RODZICE – DORASTAJĄCE DZIECI

Analiza opracowań dotyczących relacji między rodzicami i ich dorastającymi dziećmi wskazuje na brak spójności w ich opisie. Odpowiada za to kilka czynników.

I tak, istotny wpływ na obraz relacji rodzice – dorastające dzieci ma sposób doboru badanej grupy. Zauważono, że charakterystyki wskazujące na istnienie silnych napięć między dorastającymi i ich rodzicami opierają się na danych z raportów klinicznych (L. Sternberg, 2001). Zatem dotyczą rodzin przeżywających wiele problemów, w tym w zakresie porozumiewania się rodziców i nastoletnich dzieci. Tymczasem, jak wynika z badań Josselson, Greenberge i Mc Conochie (1977), młodzież nieujawniająca zaburzeń rozwojowych wywodzi się

z rodzin, w których przeważają bliskie i niekonfliktowe relacje. W tym świetle, w przeciwieństwie do wcześniejszego poglądu, zaburzenia relacji w rodzinie z dorastającymi dziećmi nie można uznać za zjawisko normatywne związane z wchodzeniem dziewcząt i chłopców w okres dorastania.

Na inny czynnik odpowiedzialny za wymienione sprzeczności zwraca uwagę Bandura (1972), który czyni media odpowiedzialnymi za popularyzowanie fałszywego obrazu dorastającej młodzieży. Media w pogoni za sensacją bardziej skupiają się na zaburzonych aniżeli typowych zachowaniach młodzieży. W konsekwencji młodzi ludzie prezentowani są jako doświadczający licznych stresów i pozostający w silnych konfliktach z wychowawcami i rodzicami. Także Steinberg (2001) dostrzega rolę mediów w kreowaniu wizerunku dorastających jako jednostek pozostających w pokoleniowym konflikcie z rodzicami. Jego zdaniem badania socjologiczne prowadzone w społeczeństwie amerykańskim (np. badania Conger, 1981) nie dają podstaw do posługiwania się pojęciem „przepaści pokoleniowej” (ang. *generation gap*). Porównanie przekonań politycznych i religijnych oraz różnych postaw członków trójgeneracyjnych rodzin wskazuje raczej na ciągłość, a nie „przepaść międzygeneracyjną”, o której jeszcze w późnych latach 60. głośno było w mediach. Traktowanie stanów napięć w rodzinie jako zjawiska uniwersalnego i nieuchronnego W.L. Willits (1986) wyjaśnia występowaniem pluralistycznej ignorancji (ang. *pluralistic ignorance*). Polega ona na przekonaniu osób badanych, że konflikty między rodzicami i ich dorastającymi dziećmi są powszechnym zjawiskiem (pogląd propagowany przez media), chociaż ich samych ono nie dotyczy. (Zjawisko to zaobserwowała Willits, badając amerykańskich studentów, którzy rozpoznawali znacznie mniejsze natężenie konfliktów z rodzicami we własnych rodzinach aniżeli w rodzinach ich rówieśników.)

W podobny sposób zjawisko przepaści międzypokoleniowej wyjaśniali także inni badacze, o czym wspominają Jennings i Niemi (1981). Jednak zdaniem autorki sprowadzanie proble-

mu konfliktu rodziców z dorastającymi dziećmi do procesu pluralistycznej ignorancji i lokalizowania tego zjawiska wyłącznie w umysłach osób zainteresowanych, jest zbyt dużym uproszczeniem.

W ostatnich kilkunastu latach systematycznie zwiększa się liczba doniesień z badań rodziców dorastających dzieci charakteryzujących okres adolescencji jako czas nasilenia konfliktów z dziećmi (Paikoff, Brooks-Gunn, 1991; Decovic' 1999; Steinberg, 2001).

Zdaniem autorki, a także innych badaczy tu wspomnianych, odpowiedź na pytanie czy adolescencja jest okresem, którego cechą charakterystyczną są konflikty z rodzicami, w dużym stopniu zależy od znaczenia przypisywanego pojęciu „konflikt”.

W literaturze przedmiotu napotkać można różne sposoby rozumienia tego pojęcia. Niektórzy autorzy traktują konflikt jako zjawisko łagodnego wadzenia się, spierania, sprzeczkę dotyczącą codziennych kwestii, którym towarzyszy pewne napięcie emocjonalne (Smetana, 1988). Natomiast zdaniem Prinza (1991) konflikt jest to brak zgodności w poglądach i stanowiskach, czemu w relacji rodziców z dziećmi towarzyszą duże napięcia emocjonalne, w tym emocja wrogości.

Inni, konflikt między rodzicami i dziećmi określają jako ujawniające się w zachowaniach nieporozumienia wynikające z różnic w wyznaczanych przez obydwie strony systemach wartości (Montemayor 1983).

Zestawienie powyższych określeń konfliktu wskazuje na zależność wyników badań i ocen relacji rodzice–dzieci od koncepcji teoretycznej przyjmowanej przez badacza. Jeśli konflikt spostrzegany jest w kategoriach codziennych sprzeczek, to zrozumiałe, że przez badanych rozpoznawana może być duża częstotliwość ich występowania.

Wyniki niektórych badań (Smetana, 1995) pokazują, że rodzice zgłaszają mniejszą częstotliwość występowania konfliktów niż ich dzieci, ale przypisują im większe natężenie niż młodzież. Świadczy to o występowaniu różnic w spostrzeganiu wzajemnych relacji przez rodziców i ich dorastające dzieci. Okazuje się, że dorośli silniej cierpią z powodu nieporo-

zumień niż ich dorastające dzieci (Decovic, 1999). W przypadku rodziców ocena nasilenia konfliktów z dzieckiem jest ujemnie skorelowana z ich dobrym samopoczuciem. Zależności takiej nie stwierdzono u dorastających. Zatem obraz relacji: rodzice–dorastające dzieci zależy również od źródła informacji o konflikcie, czyli od jakich członków rodziny zbierane są informacje.

OBSZARY KONFLIKTÓW MIĘDZY RODZICAMI I ICH DORASTAJĄCYMI DZIEĆMI

Lista obszarów konfliktowych najczęściej wskazywanych przez dorastających i ich rodziców obejmuje: utrzymanie porządku, pomoc w domu – codzienne obowiązki domowe, kłótnie z rodzeństwem, pory kładzenia się spać, korzystanie z telewizora (por. Smetana, Yau, Restrapo, Braeges, 1991; Reisch, Bush, Nelson i inni, 2000; Ellis-Schwabe, Thornburg, 2001). Wynika z niej, że obszary konfliktowe dotyczą raczej codziennych problemów aniżeli kwestii światopoglądowych, przekonań czy wyznawanych norm i zasad. Zatem nie ma podstaw, by sądzić, że nieporozumienia dorastających z rodzicami mają charakter konfliktu pokoleń.

Chociaż adolescencja nie jest już traktowana jako okres nieuchronnie związany z burzami i stresami (Decovic, 1999), to jednak rezultaty badań nad relacjami rodziców z dorastającymi dziećmi pozwalają stwierdzić, że pogarszają się one w porównaniu z wcześniejszym okresem życia dzieci. Większość rodziców ocenia czas dorastania ich dzieci jako najtrudniejszy w ich rodzicielskim doświadczeniu (Pasley, Gecas, 1984).

We współczesnej rodzimej literaturze przedmiotu problem relacji rodzice–dorastające dziecko jest stosunkowo rzadko podejmowany. W celu pogłębienia wiedzy w tym obszarze przeprowadzono prezentowane poniżej badania. Miały one przynieść odpowiedź na następujące pytanie badawcze: w jaki sposób polska młodzież i jej rodzice postrzegają wzajemne relacje?

Z uwagi na eksploracyjny charakter prezentowanego badania nie sformułowano hipotez badawczych.

NARZĘDZIA BADAWCZE

Do rozpoznania relacji rodzice–dorastające dzieci wykorzystano autorski Kwestionariusz Relacji Rodzice–Dzieci, który zawiera 38 pozycji obejmujących tzw. kwestie konfliktowe. Uwzględniając wcześniejsze rozważania dotyczące różnorodnych znaczeń przypisywanych pojęciu „konflikt”, w kwestionariuszu posłużono się pojęciem „nieporozumienie”. Kwestionariusz dotyczy dziedzin, które traktowane są przez rodziców lub przez dorastających jako podłoże kwestii spornych.

Przedstawione poniżej wyniki należy traktować jako pierwszy test Kwestionariusza do badania relacji: rodzice–dzieci. Dają one wstępne rozeznanie obrazu interesujących nas relacji polskich nastolatków z rodzicami.

Osoby badane:

W badaniu uczestniczyło 121 uczniów pierwszych klas krakowskiego liceum ogólnokształcącego oraz 83 rodziców.

PRZEBIEG BADANIA

Prezentowane badania stanowią część bardziej obszernego programu badawczego, który prowadzony jest w jednym z liceów krakowskich. Młodzież poproszono o wypełnienie Kwestionariusza Relacji Rodzice–Dzieci w trakcie zajęć szkolnych podczas godziny wychowawczej. Rodzice wypełniali go na wywiadówce. Badani byli proszeni o dokonanie oceny wzajemnych relacji w okresie ostatniego miesiąca. Obydwie grupy wypełniały kwestionariusz w tym samym tygodniu. Badanie było anonimowe: rodzic i jego dorastające dziecko podpisywali się tym samym znakiem, aby w analizach było możliwe porównywanie wyników w parach: dziecko–rodzic.

Osoby badane zaznaczały dziedzinę konfliktu. Następnie oceniały częstotliwość występowania konfliktów w okresie ostatniego miesiąca na skali pięciostopniowej (raz, rzadko, od czasu do czasu, często, codziennie) oraz intensywność przebiegu nieporozumień także na skali pięciostopniowej (1 – łagodna dyskusja, 5 – agresja, złość, głośna kłótnia). Sposób zastosowania obydwu skal obrazują poniższe przykłady.

Skala do oceny częstości występowania nieporozumień:

1	2	3	4	5
raz	rzadko	od czasu do czasu	często	codziennie

Skala do oceny intensywności przebiegu nieporozumień:

1	2	3	4	5
łagodna dyskusja wymiana poglądów				agresja, złość

Wybrane przez badanych kwestie, które w okresie ostatniego miesiąca stanowiły przed-

miot wzajemnych nieporozumień oceniane były w następujący sposób:

	Częstość występowania					Intensywność przebiegu				
☐										
1. Pomoc w domu										
matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ojciec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
☐										
2. Bałaganienie w domu										
matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ojciec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Młodzież oceniała osobno relacje z każdym z rodziców.

WYNIKI BADAŃ

Ocena częstotliwości i nasilenia konfliktów dokonana przez rodziców i ich dorastające dzieci

W ocenie rodziców konflikty występują znacznie rzadziej niż według ich dorastających dzieci (tabela 1).

Rodzice wskazują też na znacznie mniejsze nasilenie konfliktów niż dorastający.

Średnia częstotliwość i nasilenie nieporozumień, zarówno w ocenie badanej młodzieży, jak i jej rodziców nie pokazuje istnienia wyraźnie zaburzonej relacji w rodzinie.

Najczęściej wybierane obszary konfliktów

W całej grupie badanych obejmującej młodzież i ich rodziców (matka lub ojciec) najczęściej wybierano następujące „dziedziny konfliktowe”: obowiązki domowe (bałaganienie w domu, pomoc w domu), aktywność młodzieży (korzystanie z telewizora, odrabianie zadań, słabe oceny, godziny chodzenia spać) i relacje inter-

personalne (konflikty z rodzeństwem, sposób odpowiadania rodzicom) (tabela 2).

Typowość obszarów konfliktowych w relacjach rodzice–dorastające dzieci

Jak wcześniej zaznaczono, prezentowane w literaturze anglojęzycznej (Smetana, Yau, Restra-po, Braeges, 1991) wyniki badań dotyczących obszarów nieporozumień między nastolatkami i ich rodzicami wskazują, że konflikty najczęściej dotyczą codziennej aktywności młodzieży, ich obowiązków, domowych i szkolnych, oraz relacji interpersonalnych.

W celu określenia udziału kultury, w kształtowaniu relacji rodzice–dorastające dzieci porównano wyniki uzyskane w badanej próbie polskiej młodzieży z wynikami uzyskanymi w badaniach grupy amerykańskich nastolatek i ich matek, które przeprowadzili Riesch, Bush, Nelson i inni (2000) (tabela 3).

Analiza porównawcza pokazuje, że najczęstsze obszary konfliktowe są takie same w obu kulturach. Dotyczą one kwestii codziennej aktywności nastolatek, sposobu odnosze-

Tabela 1. Średnia częstotliwość i nasilenie konfliktów w ocenie rodziców i ich dorastających dzieci

	Według rodziców	Według dorastających
Częstotliwość nieporozumień	1,53	2,44
Nasilenie nieporozumień	1,75	2,32

Tabela 2. Dziedziny konfliktu najczęściej wybierane w całej grupie badanych (rodzice i ich dorastające dzieci)

Dziedzina konfliktu	Procent wyborów w całej grupie	Ocena częstotliwości	Ocena nasilenia
1. Bałaganienie w domu	73	3,31	2,44
2. Korzystanie z telewizora lub komputera	69	3,00	2,66
3. Pomoc w domu	68	2,48	2,43
4. Konflikty z rodzeństwem	59	3,08	3,02
5. Odrabianie zadań	59	2,92	2,58
6. Słabe oceny w szkole	55	2,55	2,67
7. Godziny chodzenia spać	53	2,95	2,60
8. Sposób odpowiadania rodzicom	51	2,60	2,51

Tabela 3. Zestawienie najczęściej wybieranych „kwestii konfliktowych” przez polską i amerykańską młodzież

Kwestie konfliktowe wskazywane przez młodzież	
polską	amerykańską
1. Bałaganienie w domu	1. Porządek w sypialni
2. Korzystanie z telewizora	2. Pomoc wokół domu
3. Pomoc w domu	3. Kłótnie z rodzeństwem
4. Konflikty z rodzeństwem	4. Rozrzucanie ubrań
5. Odrabianie zadań	5. Odrabianie zadań
6. Słabe oceny w szkole	6. Bałaganienie w domu
7. Godziny chodzenia spać	7. Odpowiadanie rodzicom
8. Odpowiadanie rodzicom	8. Pora chodzenia spać

nia się do rodziców i rodzeństwa oraz wypełniania obowiązków, a szczególnie tych, które są związane z utrzymaniem porządku w domu.

Najczęściej wybierane dziedziny konfliktów nie są związane ze specyficznymi dla dorastających problemami rozwojowymi wskazywanymi w literaturze psychologicznej. Nie dotyczą one kwestii związanych z aktywnością seksualną, zachowaniami ryzykanckimi, celami życiowymi ani uznawanymi wartościami.

Postrzeganie obszarów wzajemnych konfliktów przez rodziców i ich dorastające dzieci

Kształtowanie się relacji rodzice–dorastające dzieci, tak jak innych relacji społecznych, w dużym stopniu wyznaczone jest posiadaną, umysłową reprezentacją tych kontaktów, która została zbudowana na podstawie wcześniejszych

doświadczeń. Oczekiwanie przez uczestników interakcji wystąpienia nieporozumień, kłótni lub przeciwnie oczekiwanie łatwego porozumienia i uzgodnienia stanowisk w odniesieniu do wybranych kwestii niewątpliwie wpływa na ich zachowanie. Z tego powodu ważne jest określenie podobieństw i różnic w obrazie tych relacji u rodziców i ich dzieci. Zdaniem autorki można to uczynić, zestawiając dziedziny oceniane przez obydwie strony jako najczęściej i najrzadziej będące przedmiotem sporów (tabela 4).

Analiza danych zawartych w tabeli 4 pokazuje, że obydwa zbiory kwestii konfliktowych reprezentują te same dziedziny problemów, czyli 1) dbanie o dom, 2) codzienna aktywność typu: korzystanie z telewizji, słabe wyniki w szkole oraz 3) relacje interpersonalne.

Wyniki zebrane w tabeli 4 wskazują na brak różnic międzypokoleniowych w postrzeganiu

Tabela 4. Kwestie konfliktowe najczęściej wybierane przez dorastających i ich rodziców

Kwestie konfliktowe najczęściej wskazane przez							
dorastających				rodziców			
Kwestia	liczba wyborów %	średnia częstość	średnia intensywność	Kwestia	liczba wyborów %	średnia częstość	średnia intensywność
1. Bałaganienie w domu	73	3,02	2,03	1. Korzystanie z telewizji	76	3,39	2,21
2. Pomoc w domu	71	2,52	2,04	2. Bałaganienie	73	3,66	2,66
3. Spędzanie wolnego czasu	69	2,67	2,46	3. Pomoc w domu	65	2,41	1,91
4. Korzystanie z telewizji	65	2,65	3,06	4. Odrabianie zadań	62	3,17	2,27
5. Konflikty z rodzeństwem	62,5	3,00	2,48	5. Słabe oceny	61	2,37	2,05
6. Samodzielne wyjścia z domu	60	2,34	2,38	6. Kłopoty w szkole	46	2,58	1,94
7. Sposób odpowiadania rodzicom	60	2,65	2,51	7. Rytuał codziennego wstawania	46	3,00	2,00
8. Słabe oceny w szkole	58	2,67	2,66	8. Sposób odżywiania się	43	2,43	1,56

i ocenie sytuacji konfliktowych w relacjach rodzice–dorastające dzieci.

Dane dotyczące sytuacji, które, zdaniem badanych, najrzadziej wzbudzają konflikty, zawiera tabela 5.

Wyniki w niej zebrane pokazują, że rodzice i ich dorastające dzieci podobnym kwestiom przypisują niską częstotliwość wzbudzania napięć wewnątrzrodzinnych. Dotyczą one dwóch dziedzin życia: 1) kwestii światopoglądowych (tj. poglądy religijne, poglądy polityczne, rola rozumu w podejmowaniu decyzji) i 2) zachowań ryzykownych (tj. stosowanie używek przez młodzież, aktywność seksualna dorastających).

Warto zaznaczyć, że rodzice znacznie rzadziej niż ich dorastające dzieci wybierali te kwestie jako stanowiące podłoże konfliktów rodzinnych.

Oceny częstotliwości i nasilenia poszczególnych konfliktów przez dorastających i ich rodziców

Zastosowanie statystyki t-Studenta pozwala stwierdzić, że wśród kwestii wybranych przez rodziców (matka lub ojciec) i dorastające dzieci

istotnie statystycznie różnice wystąpiły w ocenie częstości występowania trzech kwestii. Okazało się, że większą częstotliwość konfliktów rozpoznają rodzice w porównaniu z młodzieżą w odniesieniu do następujących zachowań:

1. Bałaganienie w domu ($t = 2,199, \alpha = 0,0001$),
2. Korzystanie z telewizora i komputera ($t = 2,84, \alpha = 0,005$).

Natomiast zdaniem dorastających dziewcząt i chłopców częściej niż w ocenie ich rodziców dochodziło do konfliktów w związku z: „Godziną powrotu do domu” ($t = 2,11, \alpha = 0,005$).

Wyniki badań pokazały też, że odniesieniu do trzech kwestii wystąpiły różnice istotnie statystycznie przy ocenie intensywności konfliktów. Okazało się, że młodzież w porównaniu z rodzicami przypisywała znacząco większe nasilenie konfliktom dotyczącym następujących kwestii:

1. Pomoc w domu ($t = 2,58, \alpha = 0,031$),
2. System wartości ($t = 2,26, \alpha = 0,003$),
3. Cele życiowe ($t = 3,81, \alpha = 0,001$).

Tabela 5. Kwestie konfliktowe najrzadziej wybierane przez dorastających i ich rodziców

Kwestie konfliktowe najrzadziej wybierane przez							
dorastających				rodziców			
Kwestia	liczba wyborów %	średnia częstość	średnia intensywność	Kwestia	liczba wyborów %	średnia częstość	średnia intensywność
1. Palenie papierosów	15	1,86	1,86	1. Palenie papierosów	3	1,0	1,0
2. Seks	19	2,33	2,13	2. Chodzenie na randki	5	2,1	1,0
3. Punktualne przychodzenie do szkoły	19	1,45	1,62	3. Seks	5	1,5	1,0
4. Przecenianie/niedoceniecie uczucia	19	2,11	1,55	4. Postawa wobec aborcji	8	2,33	2,33
5. Postawa wobec aborcji	19	2,44	2,66	5. Przecenianie/niedoceniecie uczucia	11	2,5	2,33
6. Użytki	21	1,9	2,33	6. Użytki	11	1,33	1,00
7. Poglądy polityczne	23	1,81	2,08	7. Poglądy polityczne	11	1,5	1,5
8. Poglądy religijne	25	1,91	2,3	8. Poglądy religijne	11	2,0	1,75

Obszary konfliktów dorastających z matką i obszary konfliktów z ojcem

W 26 kwestiach, na 38 możliwych, dorastający wskazywali na częściej występujące konflikty z matką. Kwestie konfliktowe, w których wystąpiło największe zróżnicowanie w częstotliwości występowania konfliktów z matką i ojcem, na rzecz przewagi z matką to: „bałaganienie”, „pomoc w domu”, „godziny chodzenia spać”.

Jedynie w 2 kwestiach, zdaniem dorastających, częstsze są konflikty z ojcem, a mianowicie: „zakup nowych ubrań” i „maniery przy stole”. Jednak różnice nie okazały się istotne statystycznie.

Wynika z powyższego, że w ocenie dorastających dziewcząt i chłopców nieporozumienia z matką dotyczą większego zakresu obszarów niż w relacjach z ojcem.

INTERPRETACJA WYNIKÓW I PODSUMOWANIE

Analiza ocenionej przez dorastających i ich rodziców częstotliwości wzajemnych nieporozumień i ich nasilenia pozwala stwierdzić, że:

1. Nieporozumienia zdarzają się rzadziej niż od czasu do czasu i mają małe nasilenie, gdyż średnie ocen zarówno częstotliwości, jak i nasilenia nieporozumień dokonanych przez młodzież i rodziców mieszczą się poniżej miary środkowej na skali pięciostopniowej. Potwierdzałoby to sugestie niektórych badaczy (p. L. Steinberg, 2001), zdaniem których okres adolescencji nie jest czasem eskalacji konfliktów z rodzicami.

W świetle omawianych wyników rodzice przypisywali konfliktowym kwestiom zarówno istotnie niższe nasilenie, jak i mniejszą częstość występowania niż dorastający. Jest to rezultat różny od uzyskanego w badaniach nad rodzicami holenderskimi i amerykańskimi, w których stwierdzono, iż wprawdzie rozpoznają oni

mniej konfliktów niż ich dorastające dzieci, ale przypisują im większe nasilenie. Ponadto rodzice ci oceniają, iż ich relacje z dorastającymi dziećmi są bardziej burzliwe i konfliktowe w porównaniu z relacjami we wcześniejszych okresach rozwojowych. Ma to często negatywny wpływ na samopoczucie matek i ojców – między innymi obniża się ich samoocena oraz poczucie satysfakcji z życia i nasilają się negatywne objawy, takie jak: poziom lęku i depresji (Dekovic, 1999).

Czy zatem polscy rodzice są pod tym względem, w porównaniu z dorastającymi dziećmi, w lepszej sytuacji?

Niższa ocena częstotliwości i nasilenia konfliktów występujących w relacjach rodzice–dorastające dzieci w polskich rodzinach może być efektem „obronnego” zaprzeczania znaczenia napięć w nich występujących. Ich wystąpienie jest odbierane przez rodzica jako sygnał porażki w realizowaniu jednego z ważnych celów życiowych, jakim jest wychowanie dzieci. Stąd odnotowana w badaniach tendencja do deprecjonowania intensywności owych konfliktów.

2. Porównanie dziedzin konfliktów, które wybierała ponad połowa badanych, pozwala zauważyć dużą zgodność ocen przedstawianych przez rodziców i dzieci. Przedstawiciele obydwu pokoleń wskazują na kwestie związane z obowiązkami domowymi, codzienną aktywnością i relacjami interpersonalnymi rozgrywanymi się na terenie rodziny. Podobne kwestie wybierali amerykańscy adolescenti i ich matki, co wskazuje na typowość obszarów najczęstszych nieporozumień międzypokoleniowych w rodzinach z dorastającymi dziećmi. Zauważyć też należy, że te najczęściej wybierane „konfliktowe kwestie” mogłyby dotyczyć dzieci w różnych okresach życia i w tym sensie nie wydają się specyficznie związane z problemami adolescencji. Jednakże wymaga to potwierdzenia w badaniach psychologicznych o charakterze rozwojowym.

3. Odnotowano również zgodność między młodzieżą i rodzicami odnośnie do najrzadziej wybieranych kwestii konfliktowych. Jednak znacznie mniejsza liczba rodziców w porównaniu z nastolatkami wskazuje na nie w swoich relacjach z dziećmi. Zdaniem rodziców i dzieci

najrzadziej do konfliktów dochodzi na tle tzw. zachowań ryzykanckich młodzieży, takich jak: palenie papierosów, aktywność seksualna i stosowanie używek. Na tym etapie badań nie można rozstrzygnąć, czy oznacza to brak tych problemów w rodzinach z dorastającymi dziećmi, czy raczej wskazuje na fakt unikania ich przez obydwie strony: dzieci starają się ukryć te zachowania przed rodzicami, a rodzice, w imię zasady „jeśli nie mówimy o problemie, to problem nie istnieje”, wołają go nie dostrzegając.

4. Wśród dziedzin konfliktów, rzadko wybieranych przez badanych, znajdują się kwestie związane ze światopoglądem, wartościami czy celami żywymi. Można zatem sądzić, że te dziedziny rzadko wzbudzają nieporozumienia w relacjach rodzice–dorastające dzieci przynajmniej z dwóch powodów: po pierwsze, rodzice i dorastające dzieci rzadko wspólnie podejmują problemy światopoglądowe i nawet wzajemnie nie znają swoich przekonań, a po drugie, rodzice i ich dorastające dzieci nie różnią się pod względem wyznawanych wartości. Jeśli nieporozumienia rodziców w dojrzewającymi dziećmi nie wynikają z różnych systemów wartości, postaw i dążeń dwóch pokoleń: ludzi młodych i ich rodziców, to nie mają one charakteru konfliktów generacyjnych. (Jednak pełniej do tej kwestii można się będzie ustosunkować dopiero po dokonaniu analizy udziału różnic światopoglądowych w kształtowaniu relacji: rodzice–dzieci.)

5. Zdaniem rodziców, nieporozumienia w kwestiach takich, jak: „bałaganienie w domu” i „korzystanie z telewizora” występują częściej aniżeli ocenie młodzieży. Wymienione obszary aktywności młodych ludzi są szczególnie uciążliwe dla rodziców w codziennym obcowaniu z dziećmi. Podobnie dorastający w porównaniu z rodzicami dostrzegają większą częstotliwość nieporozumień dotyczących spraw ważnych w codziennej aktywności nastolatków, takich jak np. „godziny powrotu do domu”.

6. Porównanie oddzielnych ocen relacji dorastających z matką i ojcem pozwala stwierdzić, że więcej kwestii konfliktowych dzieci wiąże z matką. Nie jest to jednoznacznie ze stwierdzeniem, że relacje z ojcem układają się lepiej, ale może wskazywać, że w ogóle są ubogie ze względu na częstą nieobecność ojca.

W świetle powyższych wyników nie ma podstaw, aby z okresem adolescencji wiązać zjawisko nasilonych konfliktów w relacjach rodzice–dzieci. Nieporozumienia dotyczą głównie kwestii codziennych obowiązków domowych oraz relacji interpersonalnych (np. sposobu odnoszenia się do rodziców i relacji z rodzeństwem), a nie mają charakteru konfliktów generacyjnych. Odtworzony obraz relacji rodzice–dorastające dzieci jest dość zaskakujący w kontekście narzekań rodziców na trudności w porozumieniu się z dorastającymi

dziećmi i „cierpień” młodzieży z powodu niezrozumienia jej przez rodziców. Zaprezentowane wyżej badania ujawniły tendencję rodziców do minimalizowania konfliktów z dziećmi. W świetle przywołanej wyżej literatury przedmiotu jest to jedna z różnic międzykulturowych.

Zarysowany w niniejszym artykule problem relacji rodzice–dorastające dzieci wymaga pogłębionych badań psychologicznych uwzględniających nie tylko kontekst rozwojowy, ale i specyfikę kulturową.

BIBLIOGRAFIA

- Bandura A. (1972), *The stormy decade: fact or fiction. In Issues in adolescent Psychology* (2nd ed.) New York: Appleton-Century.
- Coleman J.S. (1961), *The adolescent society*. New York: Free Press.
- Conger J. (1981), Freedom and commitment: Families, youth, and social change, *American Psychologist*, 36, 1475–1484.
- Dekovic M. (1999) Parent-adolescent conflict: possible determinants and consequences, *The International Society for the Study of Behavioral Development*, 23 (4), 977–1000.
- Erikson E. (2000), *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”.
- Freud A. (1958), Adolescence, *Psychoanalytic Study of the Child*, 13, 255–278.
- Hall G.S. (1904), *Adolescence*, New York: Appleton.
- Jennings M.K., Niemi R. (1981), *Generations and Politics*, Princeton, Princeton University Press.
- Josselson, Greenberger & Mc Conochie (1977), Phenomenological aspects of psychosocial maturity in adolescence, *Journal of Youth and Adolescence*, 6, 25–56.
- Kandel, Lesser (1972), *Youth in two Worlds*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Laursen B. (1993), The perceived impact of conflict on adolescent relationships, *Merrill-Palmer Quarterly*, 39, 535–550.
- Montemayor R. (1983), Parent and adolescents in conflict: all families some of the time and some families most of the time, *Journal of Early Adolescence*, 3, 83–103.
- Offer D. (1969), *The Psychological World of the Teenager*. New York: Basic Books.
- Pasley K., Gecas V. (1984), Stresses and satisfactions of the parental role, *Personnel and Guidance Journal*, 2, 400–404.
- Prinz R., Foster S., Kent R., O’Leary K. (1970), Multivariate assesment of conflict in disstressed and non-distressed mother-adolescent dyads. *Journal of Applied Behavioral Analysis*, 12, 691–700.
- Riesch S., Bush L., Nelson C., Ohm B., Potrz P., Abell B., Wightman M., Jankins P. (2000), Topics of conflict between and young adolescents, *Journal of social psychology*, 5.1, 29–40.
- Smetana J.G. (1988), Cocept of self and social convention: adolescents and parents reasoning about hypothetical and actual family conflicts, Gunnar (red.), *21 st Minnesota symposjum on child psychology*, 79–122, Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Smetana J.G., Yau J., Restrapo A., Braeges J. (1991), Adolescent-parent conflict in married and divorced families, *Developmental Psychology*, 27, 1000–1010.
- Smetana J.G. (1995), Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence, *Child Development*, 66, 299–316.
- Sternberg R. (2001), We know some things: parent-adolescent relationships in retrospect and prospect, *Journal of Research on Adolescence*, 11 (1), 1–19.
- Willits W.L. (1986), Pluralistic ignorance in the perception of parent-youth conflict, *Youth & Society*, 18, 2, 150–161.